

Прищак М. Д. (Україна, Вінниця)
КАНТІВСЬКЕ ЗАПИТАННЯ «ЩО ТАКЕ ЛЮДИНА?»

В епоху екологічної кризи відоме кантівське запитання: “що таке людина?”, яке розкривається відповіддю на три інші запитання: “що я можу знати?”, “що я можу робити?” і “на що я можу сподіватися?”, не лише не втратило своєї актуальності, але й набуло в ХХ – на початку ХХІ ст. ще більшої, драматичнішої гостроти і носить вже не лише теоретичний, а й практичний характер.

Методологічною, смисловою основою пошуку відповіді на запитання “що таке людина?” в Західній культурі та цивілізації став принцип “Людина є мірою всіх речей” (софісти), принципи філософії свідомості з її декартівським “Я мислю, отже існую”. При всіх їхніх позитивних настановах вони вели до переоцінки людиною свого “Я”, своїх можливостей, своєї ролі в системах “людина – природа”, “людина – суспільство”, самовпевненості, егоїзму “Я-свідомості”. Наслідком цього стало загострення етичних та екологічних проблем людства в ХХ ст.

Особливим викликом існуванню людської цивілізації в кінці ХХ ст. стали екологічні проблеми, великою мірою спричинені технічною експансією людини у сферу природи. Саме наприкінці ХХ сторіччя така експансія стала настільки потужною, що вона вже не лише не забезпечує виживання людини, а й загрожує знищенню довкілля. Тому актуальним в наш час є запитання: “як можлива екологічна етика після Чорнобиля та Фукусіми?”

В цій ситуації пошук відповіді на кантівські запитання зумовлюються усвідомленням ролі комунікативних й екологічних засад людського буття, які на сучасному етапі розвитку людської цивілізації суттєво взаємопов’язані. Теоретичною основою такого усвідомлення може бути аналіз комунікативної філософії (етики). Внутрішня логіка її розвитку базується на подоланні класичної парадигми філософії свідомості (філософії “Я”, філософії імперативу та монологу) та розкритті комунікативних засад сутності й розвитку людини та суспільства.

За умов, коли стає сумнівною можливість подальшого існування самого життя на Землі, посилюються тенденції пошуку підвалин таких етичних норм і цінностей, де саме життя, його збереження, а також виживання розглядаються як головний ціннісно і нормоутворювальний принцип. В цьому плані комунікативна філософія (етика) відзначається “значною чутливістю” до екологічної проблематики.

Можемо зазначити, що методологічною, світоглядною основою подолання екологічних викликів є усвідомлення необхідності подолання філософії свідомості та розкриття комунікативних засад системи “людина – природа”.

Обумовленість відповіді на запитання “що таке людина?” еколого-комунікативними факторами по-іншому формулює кантівські запитання. В своїй праці “Екоетика у світлі парадигмального повороту в філософії (2008) відомий сучасний український дослідник комунікативної практичної філософії А. Єрмоленко зазначає, що глобальна екологічна криза поставила питання усвідомленням меж нашого пізнання, тобто необхідності відповіді на кантівське запитання, що я можу знати, тобто, що я можу знати про відносини людини з довкіллям, з природою загалом, зрештою, про екологічну кризу?

А далі, кожен з нас має відповісти на кантівські запитання: що я повинен робити за умов екологічної кризи? Якими нормами має керуватися індивідуальна та колективна дії та яким чином вони можуть бути легітимовані у наш час? І лише після відповіді на ці запитання ми можемо шукати відповідь на запитання “на що я можу сподіватися?”

Чи можу я сподіватися на гармонічні відносини людини з природою, де ця гармонія співвіднесена з гармонією людських відносин, з гідністю людини, чи лише на виживання людини та суспільства в цілому, на те, щоб продовжити нашу ходу в історії?

Ключовим, в умовах цивілізаційних викликів, є запитання “що я повинен робити?”. Результатом дискурсу суті та змісту комунікації людини в світі став вихід на проблему відповідальності людини, яка інституалізувалася в “етику відповідальності”.

Відповідальність за природу і довкілля постає для людини фундаментальною вимогою. Природа “дана людині” як “предмет етичної відповідальності і піклування”.